

Ks. ADAM MAGRUK
CHRZEŚCJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA W WARSZAWIE,
PRAWOSŁAWNE SEMINARIUM DUCHOWNE W WARSZAWIE

UDZIAŁ LAIKATU W „SPRAWOWANIU” BOSKIEJ LITURGII ORAZ SAKRAMENTU KAPŁAŃSTWA

Słowa kluczowe: laikat, liturgia, sakrament kapłaństwa, modlitwa

Wstęp

Ks. Mikołaj Afanasjew stwierdza, że podział ciała Kościoła na dwie funkcyjne części: hierarchię i świeckich jest dziełem scholastyki¹. Ma on tu na myśli fakt, iż prawosławny wschód bardzo mocno akcentuje nieodzowny udział zarówno kapłanów, jak i laikatu w sprawowaniu nabożeństw: „Nie dopuszczalnym jest istnienie Kościoła duchownych i Kościoła wiernych świeckich. Jeden jest Boży Kościół – Chrystusowy”². I chociaż każda z wymienionych grup na swój sposób uczestniczy w świątynnej służbie Bogu: księża dzięki łasce przyjętej w sakramencie kapłaństwa, a świeccy wierni, sprawując kapłaństwo królewskie, o którym uczy apostoł Paweł (1 P 2, 9–10), to jednak każdy stoi w obliczu tego samego ołtarza Pańskiego. Oznacza to, że sakramenty i inne nabożeństwa sprawowane są w Kościele i przez Kościół, tj. przez naród Boży włączający, w którego skład wchodzi zarówno laicy, jak i duchowni³.

Poniższy artykuł będzie próbą ukazania roli i miejsca Kościoła jako wspólnoty w obrzędach sakramentu sakramentów – św. Eucharystii, jak też w misterium kapłaństwa w liturgicznej tradycji Kościoła prawosławnego.

1. Misterium Świętej Eucharystii

Metropolita Antonii Bloom w jednym ze swych wywiadów słusznie stwierdza, że rosyjski odpowiednik polskiego *laik*, który brzmi *mirianin* (мирянин) jest tak naprawdę nieadekwatny do tego, kim jest człowiek w swej istocie⁴. Termin *мур* (ros. świat)

---

1 Протопр. Н. Афанасьев, *Служение мирян в Церкви*, <<https://azbyka.ru/sluzhenie-miry-an-v-cerkvi#n2>> (23.09.2018).

2 Ibidem.

3 Ibidem.

4 Митр. Сурожский Антоний (Блюм), *Роль мирян в церкви*, <<https://azbyka.ru/audio/rol-miry-an-v-cerkvi.html>> (10.10.2018).

sugeruje tylko jedną jej stronę – świecką, materialną. Człowiek natomiast, jak podkreśla to literatura patrystyczna, jest bytem psychosomatycznym⁵.

W starożytnej Grecji nie istniał wyraźny podział na laików i pozostałe stopnie życia społecznego. Wszyscy razem natomiast określani byli jednym słowem λαός – lud, od którego zresztą pochodzi i sam termin *laik*⁶. Ze wspomnianym greckim pojęciem nierozzerwalnie łączy się etymologia słowa *liturgia*. Na helleńskie λειτουργία składają się dwa człony: λαός, bądź λέϊτος – ludowy oraz έργο – dzieło⁷. Liturgię zatem można śmiało zinterpretować jako *dzieło dla ludu*. Co również warto podkreślić *liturgami* (gr. λειτουργός) antyczni mieszkańcy Aten określali zamożnych mężczyzn, którzy dla wspólnego dobra dzielili się swoim majątkiem z innymi obywatelami. Obecnie na gruncie kościelnym przyjęło się powszechnie tym tytułem określać kapłana przynoszącego eucharystyczną ofiarę. Z całą pewnością nie będzie błędem stwierdzenie, iż duchowny – *liturg* – jest tym, który dzieli się bogactwem łaski otrzymanej w sakramencie kapłaństwa i przekazuje go wiernym.

Z drugiej jednak strony, zgodnie z zaleceniem Boskiego Nauczyciela: „gdzie dwoje lub troje zebranych jest w imię Moje, tam Ja jestem pośród nich” (Mt 18, 20), duchowny w pojedynkę nie może sprawować nabożeństwa eucharystycznego. Dlatego właśnie kolejną trafną definicją liturgii jest *dzieło ludu*. Doskonałym dowodem na potwierdzenie tej teorii jest wnikliwa lektura modlitw Boskiej liturgii, czytanych dzisiaj przez kapłana. Łatwo zaobserwować można, iż ich zdecydowana większość zapisana została w pierwszej osobie liczby mnogiej⁸. Co ważne, w takiej właśnie

5 Za: K. Leśniewski, „Nie potrzebują lekarza zdrowi...”. *Hezychastyczna metoda uzdrawiania człowieka*, Lublin 2006, s. 42–45.

6 Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 2002, s. 991.

7 Ε. Θεοδώρου, *Μαθήματα Λειτουργικής*, τεύχ. Α', Αθήνα 1993, s. 41.

8 Jedyne kilka z nich dotyczy wyłącznie sprawującego nabożeństwo kapłana. Dla przykładu jest nią modlitwa odmawiana przed samym wejściem do prezbiterium: „Panie podnieś rękę Twoją z wysokości świętego Twego przybytku i umocnij mnie w sprawowaniu zbliżającej się służby Twojej. Niech wolny od osądzenia stanę przed budzącym bojaźń ołtarzem Twoim i dokonam bezkrwawej świętej czynności. Albowiem Twoja jest potęga i chwala na wieki wieków. Amen”, *Boska Liturgia Świętego Ojca naszego Jana Chryzostoma*, Warszawa 2001, s. 11–12; *Boska Liturgia Świętego Ojca naszego Bazylego Wielkiego*, Warszawa 2005, s. 10. Inne wezwanie, to prośba kierowana przez duchownego podczas *Cherubikonu*: „Nikt, kto poddał się cielesnym pożądlivościom i rozkoszom, nie jest godny ani przystępować, ani przybliżyć się, ani służyć Tobie, Królu Chwały. Służę Tobie jest bowiem rzeczą wielką i budzącą bojaźń nawet Mocy niebieskich. Jednakże dla niewysłowionej i niezmierzonej Twojej miłości do człowieka, bez zmiany i prawdziwie stałeś się człowiekiem, i stałeś się naszym Arcykapłanem, i jako Władca wszystkiego przekazałeś nam spełnianie świętej czynności służebnej i bezkrwawej Ofiary. Tylko Ty bowiem, Panie Boże nasz, panujesz nad wszystkim, co jest na niebie i na ziemi, który jesteś noszony na tronie Cherubinów, Pan Serafinów i Król Izraela, Jedyń Święty i w świętych spoczywający. Przeto błagam Ciebie, jedyne dobre i skłonne do wysłuchania: wejrzyj na mnie grzesznego i nieużytecznego sługę Twego, i oczyść moją duszę i serce od złego sumienia, a także mocą Świętego Twego Ducha uczyni mnie, przyobleczonego łaską kapłaństwa, godnym stanąć przed tym świętym Twoim ołtarzem i sprawować świętą czynność tajemnicy przeczystego Twojego Ciała i najczystość Krwi. Do Ciebie przeto przychodzę skłoniwszy moją głowę i błagam Cię: Nie odwracaj Oblicza swego ode mnie ani nie odrzucaj mnie z grona Twych dzieci, ale uczyni mnie, grzesznego i niegodnego Twego sługę, godnym złożenia tych darów. Ty bowiem jesteś składającym ofiarę i składanym w ofierze, przyjmującym i rozdawanym, Chryste Boże nasz, i Tobie chwałę oddajemy z nie mającym początku Ojcem Twoim, i z Najświętszym, i Dobrym, i Życiodajnym Twoim Duchem, teraz i zawsze, i na wieki wieków. Amen”. *Boska Liturgia Świętego Ojca naszego Jana Chryzostoma...*, s. 62–64, 65–67.

formie odmawiane są nawet wówczas, gdy kapłan sprawuje liturgię sam. Przykładem może posłużyć tekst modlitwy kończącej nabożeństwo proskomidii:

Boże, Boże nasz, który posłałeś Pana naszego i Boga Jezusa Chrystusa, Chleb niebiański na pokarm całemu światu, Zbawiciela, Odkupiciela i Dobroczyncę, błogosławiącego i uświęcającego nas, Sam pobłogosław te przedłożone dary i przyjmij je na nadniebiański Twój ołtarz. Pamiętaj jako Dobry i Miłujący człowieka o tych, którzy przynieśli dary, i o tych, za których je przyniesiono, i nas wolnymi od osądzenia zachowaj w świętym sprawowaniu Boskich Twoich Tajemnic [...]⁹.

Ten sam, wspólnotowy aspekt zachowany został w wypowiedzanej w liczbie mnogiej, pierwszej modlitwie wiernych autorstwa św. Jana Złotoustego:

Dzięki składamy Tobie, Panie Boże Mocy, że uczyniłeś nas godnymi, abyśmy i teraz stanęli przed świętym Twoim ołtarzem i przypadli do obfitości łask Twoich z błaganiami za nasze grzechy i ludzką niewiedzę. Przyjmij, Boże, błagania nasze, uczyni nas godnymi składania Tobie błagań i żarliwych prośb oraz bezkrwawych ofiar za cały lud Twój. Spraw, abyśmy my, których powołałeś do tej służby mocą Ducha Twego Świętego, bez osądzenia i nienagannie, z czystym świadectwem naszego sumienia, wzywali Ciebie, w każdym czasie i miejscu, abyś wysłuchując nas, był dla nas miłosiernym w obfitości Twojej dobroci...¹⁰.

Podobny charakter ma analogiczna modlitwa, która wyszła spod pióra św. Bazylego Wielkiego:

Ty, Panie, okazałeś nam to wielkie misterium zbawienia, Ty zechciałeś nas, pokorne i niegodne Twoje służby, uczynić sługami świętego Twego ołtarza. Mocą Świętego Twego Ducha uczyni nas godnymi do tego posługiwania, abyśmy mogli wolni od osądzenia stanąć przed świętą Twoją chwałą i złożyć Tobie ofiarę pochwalną, albowiem Ty jesteś sprawcą wszystkiego we wszystkich. Spraw, Panie, aby ta nasza ofiara za nasze grzechy i nieświadomości ludu stała się Tobie miłą i przyjemną [...]¹¹.

Kolejnym dowodem na to, że sakrament dokonuje się nie tylko poprzez głos kapłana jest następujące wezwanie wchodzące w skład tzw. Kanonu Eucharystycznego: „Jeszcze przynosimy Tobie duchową i bezkrwawą służbę, i prosimy Cię, i modlimy się, i błagamy: ześlij Ducha Twego Świętego na nas i na te przedłożone dary”¹².

Z uwagi na ograniczoną objętość artykułu zacytowano tutaj jedynie kilka – jak wydaje, najbardziej wyrazistych fragmentów tekstu Liturgii – wskazujących na liczbę mnogą recytowanych modlitw. Jednak tego typu przykładów można przytoczyć

---

9 Proskomidia. *Modlitwa po pokryciu Darów*, [w:] *Boska Liturgia Świętego Ojca naszego Jana Chryzostoma...*, s. 30.

10 *Pierwsza modlitwa wiernych*, [w:] *ibidem*, s. 58–59.

11 *Pierwsza modlitwa wiernych*, [w:] *ibidem*, s. 61–62.

12 *Modlitwa epiklezy*, [w:] *ibidem*, s. 81.

znacznie więcej. Najlepszym świadectwem jest treść każdej z czterech liturgii, sprawowanych przez Kościół prawosławny¹³.

W tym kontekście zastanawiać może treść jednej z głównych modlitw, jaką jest recytowany w pierwszej osobie liczby pojedynczej nicejsko-konstantynopoliński symbol wiary (gr. πιστεύω)¹⁴. Dlatego warto podkreślić, że oryginalny tekst *credo* rozpoczął się właśnie od słowa *wierzmy*, które odnosiło się do wyznania wszystkich Ojców zarówno pierwszego, jak i drugiego Soboru Powszechnego. W takiej właśnie wersji było ono początkowo odmawiane w świątyniach. Z uwagi na fakt, że ten symbol wiary bardzo szybko został włączony do porządku sprawowania sakramentu chrztu, a odbywało się to w oderwaniu od Liturgii, katechumen do niego przystępujący wypowiadał go już w liczbie pojedynczej – a zatem tak, jak ma to miejsce w obecnej praktyce liturgicznej. Było to też ściśle powiązane z istotą samej wiary, która jest kwestią w pełni osobistą, a wyznanie: *Ja wierzę*, winno być złożone świadomie i w sposób niewymuszony.

Św. Jan Złotousty poucza, iż istnieją chwile, kiedy duchowny nawet w najmniejszym stopniu nie różni się od człowieka świeckiego. Przykładem posłużyć może przystąpienie do sakramentów (Strasznych Tajemnic, jak Euchrystia):

Jeśli w Starym Testamencie, co innego miał prawo spożywać kapłan, a co innego wszyscy pozostali, to dzisiaj sytuacja przedstawia się całkowicie inaczej. Teraz każdemu, bez wyjątku przedkładane jest jedno Ciało i jeden Kielich. W modlitwach kapłana ogromną rolę odgrywa naród¹⁵.

Św. Jan mówi wprost o czytaniu modlitw wspólnie. Kapłana modli się za wiernych, a ci z kolei za swego pasterza, co wyraża się choćby w słowach: „Pokój wszystkim!” i odpowiedzi wiernych: „i duchowi Twemu!”. Hierarcha przypomina, że nawet najważniejszy moment liturgii – Kanon Eucharystyczny nie odbywa się bez uczestnictwa wiernych: „nie tylko sam kapłan przynosi dziękczynienie, lecz cały naród”¹⁶. Zaś żyjący na przełomie IV i V wieków, grecki pisarz i kościelny historyk Teodoret z Cyru stwierdza, że swoją odpowiedzią (tj. „Amen!”) na wygłaszane w prezbiterium modlitwy, laik staje się uczestnikiem identycznej łaski, której uczestnikiem jest prezbiter, wygłaszający owo wezwanie¹⁷.

Modlitwy kapłana świadczą o tym, że duchowny nie jest przedstawicielem Boga na ziemi, lecz przedstawicielem ludu. To właśnie dlatego wybitny grecki liturgista Georgios Filias utrzymuje, że jeszcze w VIII wieku każda z nich recytowana była na głos. O tej tradycji

13 W przeciągu roku liturgicznego sprawowane są następujące Święte Liturgie: św. Jana Złotoustego, św. Bazylego Wielkiego, Upřednio Uświęconych Darów oraz św. Jakuba brata Pańskiego.

14 Вр Kallistos Ware, *Misteria uzdrowienia*, tłum. ks. W. Misijuk, Lublin 2004, s. 64.

15 Иоанн Златоуст, *Толкование на Второе Послание къ Коринфянам*, [у:] *Творения Святаго Отца нашего Иоанна Златоуста Архиепископа Константинопольского в русском переводе*, т. 10, кн. 1, С-Петербургъ 1904, s. 632–633. Tłumaczenia, jeśli nie wskazano inaczej, pochodzą od Autora artykułu.

16 Ibidem.

17 За: Б. Сове, *Евхаристия в древней церкви и современная практика*, в *сборнике*, [w:] *Живое Предание*, Париж 1937, s. 171.

wspominają m.in.: św. Justyn Filozof¹⁸, św. Dionizy Aleksandryjski¹⁹, czy św. Cyryl Jerozolimski²⁰. Tendencja czytania po cichu zaczęła się jednak pojawiać już w VI wieku. Za jej propagatora uważa się zwolennika Nestorianizmu Narsesa z Edessy²¹. Z tego też względu cesarz Justynian postanowił wydać decyzję o następującej treści: „Zarządzamy, aby biskupi i kapłani nie przynosili ofiary i nie wznosili modlitwy chrztu²² po cichu, ale w taki sposób, aby przez wszystkich wiernych były one słyszane, aby ci, którzy będą ich słuchali odczuwali bogobojność i Boże błogosławieństwo²³. Należy sądzić, że rezygnacja z głośnej recytacji była spowodowana stopniowym słabnięciem gorliwości w życiu duchowym.

Należy również pamiętać, że w starożytności to nie duchowny, a wierni piekli prosfory i jako ofiarę przynosili je wraz z winem do prezbiterium. Kapłan wybierał najbardziej odpowiedni chleb i sprawował na nim Eucharystię. Ta sama sytuacja ma miejsce do dnia dzisiejszego również w Cerkwi greckiej. Każdej soboty podczas wieczornego nabożeństwa – nierzadko także w niedzielny poranek – wierni przynoszą samodzielnie upieczone, bądź kupione w piekarni prosfory oraz butelkę wina i przekazują do prezbiterium.

2. Sakrament kapłaństwa

W Kościele pierwszych wieków nie tylko biskup, ale i kapłan oraz diakon wybierani byli przez wiernych danej diecezji. Była to zatem wspólna decyzja duchowieństwa i ludzi świeckich²⁴. Wybitny grecki filolog Georgios Babiniotis, tłumacząc zasady tego porządku²⁵, odwołuje się do etymologii słowa *chirotonia*. Grecki leksem *χειροτονία* składa się z dwóch leksykalnych rdzeni: *χείρ* – ręka oraz *τείνω* – wyciągnąć, rozciągnąć, kłaść. Nieodzowny i pierwszy moment sakramentu stanowił wybór odpowiedniego kandydata do służby przy ołtarzu Pańskim, polegający na podniesieniu ręki na zebraniach ludu²⁶. Ten właśnie akt, dokonywany przez lokalną społeczność wiernych, jest silnie akcentowany już na kartach Dziejów

18 Ιουστίνου Φιλοσόφου και Μάρτυρος, *Απολογία Α'*, [w:] *Ἑλληνες Πατέρες της Εκκλησίας, τ. Α'*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 193–194.

19 Za: E. Καισαρίας, *Εκκλησιαστική ιστορία*, [w:] *Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων και Εκκλησιαστικών Συγγραφέων*, τ. 20, Αθήνα 1959, σ. 16.

20 Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Πέμπτη Μυσταγωγική Κατήχηση*, [w:] *ibidem*, t. 39, s. 258–259.

21 Γ. Ν. Φίλιας, *Ο τρόπος αναγόσεως των ευχών στη λατρεία της Ορθοδόξου Εκκλησίας κατά τα χειρόγραφα Ευχολόγια Η'–ΙΔ' αιώνων*, Αθήνα 1997, σ. 52.

22 W tym miejscu odnosi się prawdopodobnie do praktyki sprawowania chrztu podczas liturgii.

23 Cyt. za: Γ. Ν. Φίλιας, *op. cit.*, σ. 54.

24 K. Ware, *Kościół Prawosławny*, tłum. ks. W. Misijuk, Białystok 2002, s. 323.

25 Metropolita Kallistos zauważa, że: „we współczesnym prawosławiu biskupów dla pozbawionych zwierzchnika diecezji wyznacza zwykle synod lub sobór biskupów każdego lokalnego autokefalicznego Kościoła prawosławnego, ale w niektórych z nich – na przykład w Patriarchacie Antiochii i na Cyprze – ciągle jeszcze stosowany jest zmodyfikowany nieco system wyborów powszechnych. Moskiewski sobór lat 1917–1918 postanowił, iż od tego czasu biskupi Kościoła w Rosji powinni być wybierani przez duchowieństwo i laikat danej diecezji. Postanowienie to stosowane jest przez paryską grupę Rosjan oraz Kościół Prawosławny w Ameryce (OCA), lecz w Związku Radzieckim pod władzą komunistów tego rodzaju wybory były ze zrozumiałych względów niemożliwe”. *Ibidem*, s. 323–324.

26 Γ. Μπαμπινιώτη, *op. cit.*, s. 1946.

Apostolskich (14, 23)²⁷, jak też w datowanej na ok. I–II wieku *Nauce dwunastu apostołów*²⁸. Kolejnym elementem sakramentu był główny dla obrzędu akt położenia rąk na wybranego – określane mianem χειροθεσία – chirotesja (gr. χείρ + θέτω – kłaść, położyć, umieścić). Co warte podkreślenia w pierwszych stuleciach chrześcijaństwa terminów χειροτονία i χειροθεσία używano zamiennie, jako nazwy sakramentu święceń wszystkich stopni.

Z upływem czasu obydwie nazwy posłużyły do rozróżnienia wyższych i niższych stopni kapłaństwa. W XII wieku w Bizancjum określenia χειροτονία używano głównie dla święceń biskupa, prezbitera i diakona – tak jak ma to miejsce w obecnej praktyce liturgicznej Kościoła prawosławnego. Zaś stosowany do piętnastego stulecia w stosunku do wszystkich stopni święceń termin χειροθεσία, miał od tego czasu ograniczać się jedynie do święceń lektoratu oraz subdiakonatu²⁹.

W myśl kanonów apostolskich biskup wyświęcany jest przez dwóch lub trzech innych hierarchów³⁰, święcenia kapłańskie zaś sprawowane są przez jednego biskupa³¹. Wymagają one również zgody całego ludu Bożego. Z tego też względu w określonym momencie nabożeństwa – tj. w zależności od tego, jakiego rodzaju są to święcenia: diakańskie, prezbiteriatu czy biskupie – zgromadzeni w świątyni wierni potwierdzają swoją aprobatę dla kandydata w pierwszej kolejności za pośrednictwem skierowanego do nich wezwania brzmiącego: „Przyzwól!”/”Przyzwólcie!” (gr. Κέλευσον/Κελεύσατε!). Według Afanasjewa stanowi ono świadectwo dawnego zwyczaju wyboru kandydata przez Kościół, który dokonywał się na początku święceń³². Nie można wykluczyć, iż owa symboliczna, zapożyczona z cesarskiego ceremoniału bizantyjskiego aklamacja Κέλευσον!, oznaczająca pytanie imperatora o zgodę na przeprowadzenie określonego działania³³, zamieniła niegdyś funkcjonującą procedurę wyborczą.

Obecnie pierwsze z trzech wezwań chirotonii odnosi się do samego kandydata („Przyzwól!”)³⁴. Kościół niejako po raz ostatni pyta go o dobrowolną zgodę na święcenia oraz o świadomość odpowiedzialności, którą wraz z nimi przyjmuje. Drugie – wystosowane do zgromadzonych w liczbie mnogiej³⁵ („Przyzwólcie!”) – jest symbolicznym

27 Grecki tekst tego wersetu brzmi: „χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ’ ἐκκλησίαν καὶ προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, εἰς ὃν πεπιστεύκασι”. *The Greek New Testament*, Edit. B. Aland, K. Aland, J. Karavidopoulos, C. M. Martini, B.M. Metzger, Stuttgart 1998.

28 „χειροτονήσατε οὖν ἑαυτοῖς τοῖς ἐπίσκοποις καὶ διακόνους”. *Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Αποστόλων*, [w:] *ΕΠΕ Αποστολικοὶ Πατέρες*, τ. I, Θεσσαλονίκη 1993, s. 28.

29 P. Nowakowski, *Liturgiczna eklezjologia sakramentu kapłaństwa w obrządku wschodnim*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, rok LXIII (2010) nr 2, s. 128–129.

30 *Pierwszy kanon apostolski*, [w:] *Kanony Kościoła Prawosławnego*, tłum. ks. A. Znosko, Hajnówka 2000, s. 11.

31 Por. 2 *kanon apostolski*, [w:] ibidem.

32 Протопр. Н. Афанасьев, *Экклезиология вступления в клир*, Киев 1997, s. 37.

33 P. Nowakowski, op. cit., s. 135.

34 Podczas święceń diakonatu wezwanie to należy do subdiakonów prowadzących kandydata do prezbiterium, w przypadku chirotonii kapłana – do diakonów. W greckiej i rumuńskiej praktyce liturgicznej archimandryci aklamacja owe słowa również w przypadku święceń biskupich. Zwyczaju tego nie znają prawosławni Słowianie.

35 Afanasij Niesiełowski uważa, że drugie wezwanie nie jest skierowane do wszystkich wiernych, ale tylko do zebranego duchowieństwa, A. З. Неселовский, *Чины хиротесий и хиротоний (опыт историко-археологического изслѣдованія)*, Каменець-Подольскъ 1906, s. 157–158.

zwróceniem się do zebranych w celu uzyskania ich akceptacji dla kandydata. W rosyjskiej praktyce kandydat odwraca się w tym momencie do zgromadzonych, schylając przed nimi swoją głowę³⁶. Trzecie i ostatnie z kolei adresowane jest do przewodniczącego nabożeństwu biskupa (Przyzwól Najprzewielebniejszy Władko!).

Błędem byłoby pominięcie wezwania biskupa, zwracającego się tuż przed święceniami do zgromadzonych w świątyni wiernych z prośbą o szczególną i usilną modlitwę za nowo wyświęcanego, gdyż stanowi ona konieczny i **ważny** element sakramentu. Tuż po niej hierarcha modli się następującymi słowami: „Boża łaska, zawsze słabości uzdrawiająca i niedostatki uzupełniająca, przez nasze ręce okazuje najpobożniejszego subdiakona (imię) diakonem (lub) diakona (imię) kapłanem³⁷, pomódlmy się przeto za niego, aby zstąpiła na niego łaska Najświętszego Ducha”³⁸. Wierni wraz z klerem – w tradycji greckiej klęcząc z pochyloną głową – odpowiadają: „Panie zmiłuj się!”. Wymowa przytoczonego tekstu, jednoznacznie wskazuje, że obecność oraz czynny, modlitewny udział wiernych jest nieodzowny. Cała wspólnota lokalna wznosi swe prośby za nowego pasterza, rozpoczynającego służbę w Kościele Chrystusowym. Dzieje się tak dlatego, że kapłan wyświęcany jest dla ludu i – jak już nadmieniono wyżej – jest ich reprezentantem przed Ołtarzem Pańskim.

Po zakończeniu modlitw przewidzianych przez ryt święceń w *Archieratikonie* biskup, nakładając na kandydata poszczególne szaty liturgiczne, ponownie zwraca się do wszystkich zebranych w cerkwi z innym, nie mniej uroczystym zapytaniem – będącym jednocześnie prośbą o ostateczną aprobatę nowego kapłana. Stosuje się w tym celu greckie słowo: Ἀξιός! – „Godny!”, które następnie wyśpiewują kapłani wraz ludem Bożym.

Warto również dodać, że innym widzialnym aktem przyjęcia przez wspólnotę ustanowionego dla niej biskupa było w starożytności przekazanie pocałunku pokoju. Po chirotonii duchowni i wierni, którzy uczestniczyli w tej podniosłej uroczystości, wyrażali w ciszy swoją zgodę na wybór, wymieniając z nowym biskupem pocałunek³⁹. Obecnie tego rodzaju pozdrowienie ma miejsce tuż po zakończeniu sakramentu kapłaństwa. Nowo wyświęcony diakon/kapłan podchodzi do biskupa, który pozdrawia go słowami „Chrystus pośród nas!”, ten z kolei odpowiadając: „I jest i będzie!” całuje hierarchę w oba ramiona i prawą rękę. Biskup z kolei pozdrawia się z pozostałymi hierarchami obecnymi w prezbiterium. Dopiero po „rozesłaniu” przychodzi czas na osobiste gratulacje i życzenia bliskich oraz każdego, kto był uczestnikiem tego radosnego wydarzenia.

Należy pamiętać, że także postrzyżyny lektorskie nie są pozbawione czynnego udziału laikatu, który najpełniej wyraża się w gromkiej odpowiedzi chóru: „Amen” na słowa biskupa:

---

36 Архиеп. Илариион (Алфеев), *Православие*, т. II, Москва 2009, s. 686.

37 W chirotonii biskupiej trzon modlitw nie ulega większej zmianie, różni się ona tylko wstępem wskazującym na wybór biskupa przez innych biskupów, jak również wymienieniem miasta dla którego zostaje wyświęcony, Bp Jerzy (Pańkowski), *Nie zaniedbuj w sobie daru łaski... Rozważania o kapłaństwie*, Warszawa 2016, s. 178.

38 *Obrzęd chirotonii diakona*, [w:] *Archieratikon*, Warszawa 2012, s. 154–155. Por. *Obrzęd chirotonii prezbitera*, [w:] *Ibidem*, s. 159.

39 Za: P. Nowakowski, op. cit., s. 141–142.

„Oto sługa Boży (imię) lektor świętej Cerkwi na cześć (imię świętego lub święta, któremu poświęcona jest dana świątynia), w imię Ojca i Syna i Świętego Ducha!” Wspomniane „Amen” (hebr. *zgoda, niech tak się stanie, wierność*), będące swoistym zamiennikiem „Αἴτιος”, również stanowi znak akceptacji ze strony wspólnoty. Pokłada ona w nowym lektorze nadzieję, że jego życie, stosunek do nabożeństw i czynny w nich udział będą nienagannymi, a ci „którzy będą ich słuchali i na nich patrzyli otrzymają pożytek”⁴⁰.

Zakończenie

Nawet tak krótka z konieczności charakterystyka roli laikatu w „sprawowaniu” dwóch arcyważnych sakramentów w prawosławiu potwierdza kardynalne miejsce, zajmowane przez ludzi świeckich w Kościele. Z jednej strony modlitwa liturgiczna stanowi akt twórczy, do którego wezwana jest pełnia Kościoła: zarówno duchowni, jak i wierni. Z drugiej, nakładający ręce biskup nigdy nie działa w oderwaniu od pleromy, Organizmu Chrystusowego, którego jest reprezentantem, zaś wszyscy razem „jednym sercem i jednymi ustami”⁴¹ wysławiają imię Najświętszej Trójcy.

Nie jest zaskoczeniem również i ten fakt, że głębsze wniknięcie w istotę każdego z misteriiw prawosławnego Wschodu, ujawnia ważny, a niekiedy wręcz obowiązkowy udział ludzi świeckich w ich odprawianiu.

SUMMARY

Rev. Adam Magruk

The Role of the Laity in „Celebrating” the Divine Liturgy and the Sacrament of Priesthood

Key words: laity, liturgy, sacrament of priesthood, prayer

The article discusses the role of the laity in „celebrating” two essential sacraments in the Orthodox Church. It is also an attempt to confirm a cardinal place which lay people occupy in the Church. On the one hand, liturgical prayer is a creative act to which the fullness of the Church is called: both clergy and laity. But on the other hand a bishop who imposes his hands on a priesthood candidate never acts in isolation from the pleromy of the Body of Christ, of which he is representative, and all together with „one heart and one mouth” glorify the name of the Holy Trinity.

---

40 *Obrzęd chirotesji lektora i śpiewaka*, [w:] *Archieratikon...*, s. 151.

41 Por: *Ekfoneza liturgii wiernych*, [w:] *Boska Liturgia Świętego Ojca naszego Jana Chryzostoma...*, s. 88, 101–102.